

Arc nélküli arcok

Kovácsik Emese Judit és Glavánovits Martin fotográfiái

Faces without Faces

Photographs by Emese Judit Kovácsik and Martin Glavánovits

A maszk egy olyan téma, amivel rendszeresen foglalkoznak a hallgatóink, akkor is, ha történetesen más hívószót kapnak a kreatív tantárgyakhoz. Az itt szereplő két hallgatói munka idén készült az *Artcadia* tematikus számától és egymástól is függetlenül, de mindkettő mintegy szerencsés egybeesésként épp ennek a többjelentésű fogalomnak a vizsgálatát tűzte ki céljául és aktualitásuk révén kerülnek itt bemutatásra.

Kovácsik Emese, fotográfia alapszakos végzős hallgató a szakdolgozatának és vizsgaművének témájaként választotta (ezekből közlünk itt részleteket) és az arcon szándékosan vagy véletlenül fellépő tekintet hiányát értelmezi halotti maszkként. **Glavánovits Martin** másodéves fotográfia alapszakos hallgató a digitális kor állandó láthatóságának és elérhetőségének követelményére válaszolva játékosan különböző maszkok mögé bújtatja önmagát és családjának tagjait. Más hallgatói munkák is szerepelhetnének itt korábbi évekből, hiszen a maszk, ez az ősidőkre visszanyúló tárgy, ami egyben az elrejtőzés-feltárlkozás fogalmának szinonimája a mai napig aktuális, és jellemzően idővel újabb és újabb jelentésrétegek kapcsolódnak hozzá.

kulcsszavak: maszk, arc, tekintet, kísérleti fotográfia, hallgatói alkotások

The mask is a topic that our students often choose as subject for their creative practices, even if the calling subject is different in their creative classes. The two student-works presented here were produced this year independently of the thematic issue of the journal *Artcadia* and independently of each other, but both, by coincidence, aim to explore this ambiguous concept currently.

Emese Kovácsik, a graduate student of photography BA studies, chose it as the subject of her thesis and her final project (excerpts of which are published here) and she interprets the intentionally or unintentionally absent gaze on the face as a death mask. **Martin Glavánovits**, a second-year photography student, is hiding himself and the members of his family behind different masks as a response to the digital age's demand for constant visibility and accessibility. Other student-works from earlier years could also be included here but we chose to show those produced currently. But the mask, this object dating back to ancient times and synonymous with the notion of hiding and revealing, is undoubtedly still relevant today, and new layers of meaning are being added to it over time.

keywords: mask, face, gaze, portrait, experimental photography, student artworks

Kovácsik Emese Judit

A Maszk, az Arc és a Tekintet

The Mask, the Face and the Gaze

A vizsgamunkám koncepciója az emberi arc és annak tekintete köré épül, filozófiai és vizuális eszközökkel vizsgálom az arc és a tekintet kapcsolódását, valamint a lét, az emlékezés és a mulandóság kérdéseit. A munkám kiindulópontjai közé tartoznak olyan filozófusok gondolatai, mint Martin Buber, Emmanuel Lévinas és Jean-Paul Sartre, akik az „Én” létezését a „Másik” tekintetéhez kötik. Az arc egy olyan szubjektív és egyben objektív felület, amely bizonyítja létezésünket. Az arc a kölcsönhatás és a tekintet közvetítője, így ennek a hiánya vagy elvesztése kizökkent minket a kapcsolódásból. Úgy vélem, az arc nélküli ilyenkor tárggyá válik, akár egy fénykép, egy lenyomat. Akár egy halotti maszk, amely a mulandóságot testesíti meg.

Mi is az arc? Mit tekinthetünk annak? Csak az emberi arc felszínét nevezhetjük annak? Az arcot értelmezhetjük fizikai megjelenésében. Az emberi test fő pontja, amely a fejen található, a maga kifejező függelékeivel: száj, szemek, orr, fülek, áll és homlok. Bőr fedi arcunkat, és az izmok és idegek segítségével mozgatjuk, amely által arckifejezéseket idézhetünk elő. Olyan felület, amelyen a bensőnk válik külsővé, amellyel érzelmeiket közvetíthetünk, és ahonnan mások megérthetik belső világunkat. Illetve egy kapcsolódási pont, a hely, ahol a tekintetek találkoznak, és létrejön a kapcsolat a Másikkal.

Az arckép az identitás hordozója, az egyén egyedi jegyeinek kinyilvánítója, amely által megkülönböztethető másoktól.

Az önkifejezés, az önmegjelenítés és kommunikáció fő médiuma. Az arc nemcsak felület vagy kapcsolat a világgal, hanem emlék is, hiszen az arcunk életünk során nagyon sok változáson megy keresztül, meglátszik rajta az idő nyoma és a tapasztalat. Emlékeket idézhet fel és történeteket hordoz, külső és belső sérülések nyomait.

Ahogy Hans Belting is írja, az arc története folyamatosan változó és nagyon sok formában megjelenik.¹ Találkozhatunk olyan tárgyakkal, amik az arcot imitálják, mint a maszkok. Olyan kultúrákkal, ahol az arc jelentőségtes és szent. Viszont az arc sose lesz lecserélhető, az ember vele él és hal meg. Az arc változása pedig olyan folyamat, amit az ember kénytelen elviselni az élete során, aminek a pillanatait meg lehet ragadni, például egy festmény, egy fotográfia vagy egy mellszobor segítségével.

A története már az első emberelődöknél kezdődött, ahol az arcforma alakulása és az arcizomzat finomodó mozgása összefüggött a beszéd képességének kialakulásával. Az arckifejezések, a mimika egy olyan kommunikációs eszközzé vált, amivel elődeink képessé váltak érzelmeik (az agresszió vagy a barátság) közvetítésére, így az evolúció során az arc egyre fontosabb lett a társas kapcsolatokban. Ahogy az emberek fejlődtek és a kultúra kialakult, az arc egyre inkább az identitás hordozójává vált, amellyel azonosíthatjuk magunkat, és amely felismer-

¹ Hans Belting, *Faces - Az arc története* (Budapest: Atlantisz Könyvkiadó Kft., 2018), 13.

hetővé tesz minket mások számára. A kultúrában, a társadalmi normákban, a művészetben és a vallásban is nagy szerepet játszik a mai napig. A mindennapjaink része, hiszen számos olyan dolog van, ahol szembe találhatjuk magunkat egy arccal. Már a kezdetektől a vizuális kultúra része az arc vagy az azt rejtő maszk megjelenítése. A művészeti technikák és kísérletek párhuzamosan fejlődnek az arcról megörökítésének kísérleteivel. A portréfestészet fejlődése ugyanakkor nemcsak az arcmások készítésének történetét jelenti, mai terminológiával igazolványkép szerepet töltve be, amivel igazolhatták magukat, hanem egy olyan kép, amely a társadalmi pozíciót és a hatalmat is jelezte. Ezeknek a festményeknek nem minden esetben volt céljuk, hogy reálisan ábrázolják a megjelenítettet, inkább ideális képet mutattak a világnak. Az arckép fejlődéstörténetében azonban egyre inkább a valóság, az egyén lényegi mivoltát megragadó törekvés vált mérvadóvá, amit a fotográfia feltalálása kielégíteni látszott, és a mai világban már a mindennapjainkat kitöltő médiának része. Az online térben ugyanakkor az arcokat felváltotta az avatar, illetve a profilképek manipulált változata, amelyben az arc elveszíti eredeti kontextusát és egyre inkább szerkesztett, kontrollált képmássá válik.²

Az arc története egyben az ember története is, egykor az arcjáték csak szimplán kommunikációs eszköz volt, majd az identitás hordozójává vált, a művészet és az emlékezet tárgyaként fennmaradt, míg a digitális korban egyre inkább elmosódik és manipulálhatóvá válik. Azonban bármilyen formában is jelenjen meg, az arc mindig kapcsolatot keres a Másikkal és végső soron önmagával.

Az arcot meghatározó egyik fő gesztus a tekintet, amely felfedez és leleplez, láthatóvá tesz és rögzít. Egy megfoghatat-

lan teremtő erő a tekintetünk. A pillantás teremtő erővel bír, ahogy azt Jean-Paul Sartre (1905-1980) írja: „...látom magamat, mert valaki lát.”³ Martin Buber (1878-1965) így fogalmaz: „Az Én az őselmények, a vitális összók, – Én alkotja Te-t, Te alkotja Én-t –...”⁴ Buber nemcsak az objektív és a szubjektív viszonyát elemzi, hanem az emberi lét központi jelenségeként ezek egymáshoz fűződő kapcsolatát vizsgálja a tekintetek által. Visszatérve Sartre-ra, *A Lét és a Semmi* című könyvében a szabadságról és a semmiről beszél, hogy a semmittevésünk elveszi a szabadságunkat, hogy a semmiben van valami visszahúzó erő. Illetve arról, hogy a szabadságunkat saját magunk teremtjük meg, de a létezésünket inkább a Másik tekintete határozza meg. Almási Miklós a *Mozgó Világ* folyóiratának *A szabadság kézikönyve* című cikkében, Sartre írását elemezve a következő példával illeti a tekintet teremtő erejét:

„A tekintet. A híres sartre-i fogalom. Ez él, sőt magától nő tovább. Alappélda: valamit rosszul csinállok, netán szemétkedem – ha magamban vagyok, semmi baj, az élet megy tovább. De ha észreveszem, hogy valaki néz, annak tekintetében másképp látom magamat. Ott realizálódik, hogy ki is vagyok én valójában. Pontosabban fogalmazva: tekintetében az Én objektív (majdnem tárgyi) mivoltában jelenik meg. Legalábbis egyik tárgyiasult – társadalmiasult – vetületében. Az ő tekintete nyomán – szégyellem magam. A szégyenérzetnek nincs viszonya önmagamhoz – egyfelől én alapjában véve nagyon is frankó manus vagyok, másfelől igazán az ő tekintete értékkel (leértékel), és ez a tekintetítélet belém ivódik –, szégyenemben az vagyok, aminek lát. Magamévá teszem a tekintetét, őt, az engem látó (megítélő) másikat. Létezővé tesz, és teszem én is őt.”⁵

3 · Jean-Paul Sartre, *A Lét és a Semmi* (Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2006), 322.

4 · Martin Buber, *Én és Te*, fordította és a kísérő tanulmányt írta: Bíró Dániel (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1999), 28–29.

5 · Almási Miklós, „A szabadság kézikönyve,” *Mozgó Világ* 24, 3. sz. (2008) (megtekintés: 2025.03.17.) https://epa.oszk.hu/01300/01326/00097/MV_2008_03_16.htm

Emmanuel Lévinas (1906-1995) a létezés kérdését szubjektív értelemben vizsgálja, szerinte a folyamat nem az objektív tudás és ismeretszerzés keretein belül történik, hanem a Másikkal való kapcsolódás során a társadalomban: „a lét egy arcban jelenik meg”, „mint jóság” és mint „másokért való lét”.⁶

Az EKÖP pályázatra készült fotósorozatam első része olyan portrék gyűjtéséből áll, ahol hiányzik a tekintet a kép kompozíciója vagy sérülése miatt. A képeken a tekintet hiányával szembesülünk, ami miatt a portrék hasonlónak válnak a halotti maszkokhoz. A projekt képei a Hórusz és a Fortepan archív anyagából származnak és archív felvételekről réven szó, az ábrázoltak valószínűleg már nem élnek, de a tekintetek nélkül a képeket szemlélők nem tudnak kapcsolatot teremteni az ábrázolt sze-

mélyekkel, nem tudják a képbe beleképzelni sem az életet. A munkám második felében olyan portrékat választottam, ahol bár eredetileg látszódtott az ábrázoltak tekintete, de én személyesen nem tudtam kapcsolódni hozzájuk, nem tudtam életre kelteni őket a képzeletemben. A fotókat éppen ezért újra fényképeztem egy nagyító lencse segítségével, így az arcok elveszítik az élet alapvető kifejező eszközét, a tekintetet. A nagyító lencse használata tudatos és szimbolikus, mintha megpróbálnám közel hozni az arcokat, de a technika maga teszi őket elérhetelenné, ezzel is az emberi megismerés és kapcsolódás határait reflektálva. Ezek a képek frusztrációt válthatnak ki a nézőből, mivel a kapcsolat hiánya az élet törékenységére emlékeztet. Az arcok az idő lenyomatai, amelyek elkerülhetetlenül az elmúlás felé mutatnak. A képeim így egyszerre idézik meg az életet és annak hiányát. •

Bibliográfia

Almási Miklós. „A szabadság kézikönyve.” *Mozgó Világ* 24, 3. sz. (2008) (megtekintés: 2025.03.17.) https://epa.oszk.hu/01300/01326/00097/MV_2008_03_16.htm

Belting, Hans. *Faces - Az arc története*. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó Kft., 2018

Buber, Martin. *Én és Te*. Fordította és a kíséző tanulmányt írta: Bíró Dániel. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1999.

<https://www.scribd.com/document/218170679/Emmanuel-Levinas-Teljesseg-es-Vegtelen>

Lévinas, Emmanuel. *Teljesseg és végtelen*. Pécs: Jelenkor Kiadó, 1999. (megtekintés: 2025.03.17.)

Patsch Ferenc. *A másik arca, Emmanuel Levinas az emberi kapcsolatokról*. 2020.09. (megtekintés: 2025.03.17.) <https://jezsuitakiado.hu/cikkek/a-masik-arca/>

Sartre, Jean-Paul. *A Lét és a Semmi*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2006.

6 · Emmanuel Lévinas, *Teljesseg és végtelen* (Pécs: Jelenkor Kiadó, 1999), 340–341. (megtekintés: 2025.03.17.) <https://www.scribd.com/document/218170679/Emmanuel-Levinas-Teljesseg-es-Vegtelen>. Lásd még: Patsch Ferenc, *A másik arca, Emmanuel Levinas az emberi kapcsolatokról*, 2020.09. <https://jezsuitakiado.hu/cikkek/a-masik-arca/>

Glavánovits Martin

Arctalanul

Faceless

A digitális korban az arc több mint önkifejezés: azonosító, adat, könnyen eltulajdonítható információ. Ez a fekete-fehér portrészorozat az identitás és a láthatóság határvonalait feszegeti. A maszkok, tárgyak és fólia takarásában rejlő arcok egyszerre védik és eltüntetnek az egyént, reflektálva a modern világ adatvédelmi kihívásaira. A kontrasztos tónusok az anonimitás feszültségét erősítik, miközben a rejtőzködés és önvédelem kérdését boncolgatják: ha elrejtöd az arcod, valóban megőrzöd a személyiséged? •

1-4 · Glavánovits Martin: *Faceless/Arctalanul*, giclée print, 2022-2024